

Освещаются исторические, социолингвистические и культурные аспекты франкоязычия в Украине. Рассматриваются украинские достижения в исследовании французского языка и литературы.

Ключевые слова: франкофония, Украина, франковедение, история, современность, перевод.

Ο. Ι. Чередниченко, д-р філол. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Франкомовність та франкознавство в Україні: минуле та сучасне

Висвітлено історичні, соціолінгвістичні та культурні виміри франкомовності в Україні. Розглянуто українські здобутки у дослідженні французької мови і літератури.

Ключові слова: франкофонія, Україна, франкознавство, історія, сучасність, переклад.

UDC: 81:7.022.8 (477)

N. Κλιμένκο, Καθηγήτρια, Διδάκτωρ Φιλολογικών Επιστημών,

A. Σαβένκο, Αναπληρωτής Καθηγητής,

Διδάκτωρ Φιλολογικών Επιστημών (Ουκρανία)

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΟΥΦΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Το άρθρο περιγράφει τις εξελίξεις και τη σημερινή φάση των νεοελληνικών γλωσσοϋφολογικών και μεταφραστικών σπουδών στην Ουκρανία και παρουσιάζει τους σταθμούς των μεταφραστικών εγχειρημάτων στον τομέα των ελληνο-ουκρανικών λογοτεχνικών επαφών, φωτίζει τις ιδιαιτερότητες της γνωριμίας του ουκρανικού αναγνωστικού κοινού με τα λογοτεχνικά φαινόμενα της νεότερης Ελλάδας μέσω των εισαγωγικών μελετών που εκπονήθηκαν από τους Ουκρανούς νεοελληνιστές οι οποίοι εστίασαν την προσοχή τους κυρίως στα ζητήματα του ύφους. Οι συγγραφείς του άρθρου αποδεικνύουν την ανάγκη να αναλυθούν τα επιτεύγματα της ελληνο-ουκρανικής μετάφρασης στα πλαίσια των γενικών αρχών της μεταφρασεολογίας καθώς και από άποψη της συγκριτικής υφολογίας, της επικοινωνιακής και γνωστικής γλωσσολογίας.

Λέξεις-κλειδιά: νεοελληνικές γλωσσοϋφολογικές μελέτες, ελληνο-ουκρανικό και ουκρανο-ελληνικό μεταφραστικό εγχείρημα, αρχές της μεταφρασεολογίας, διακειμενικότητα.

Η γλωσσολογική μελέτη των υφολογικών ιδιαιτεροτήτων στα έργα των σπουδαιότερων Ελλήνων συγγραφέων έχει συσχετισθεί με

τη διαδικασία του εμπλουτισμού της ουκρανικής λογοτεχνίας με τα λογοτεχνικά έργα της Ελλάδος. Η διερεύνηση των νεοελληνικών λογοτεχνικών κειμένων στην Ουκρανία στα πλαίσια της γλωσσολογικής προσέγγισης έχει τις δικές της παραδόσεις. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα το ενδιαφέρον των μελετητών επικεντρώθηκε στην ανάλυση της καλλιτεχνικής εκφραστικότητας και της ποιητικής των λογοτεχνικών έργων. Αυτή την προσέγγιση την ευνοούσαν οι συνθήκες και προϋποθέσεις της ενσωμάτωσης των μεταφρασμένων έργων στα πολιτιστικά και κοινωνικά συμφραζόμενα εκείνης της εποχής: ήταν αναγκαίο να εξεταστεί πρώτα και να συνειδοποιηθεί η εξέλιξη της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας (συχνά βάσει των ιδεολογικών προτιμήσεων), και μετά να παρουσιαστούν τα επιτεύγματα των πιο λαμπρών αλλά και επίκαιρων εκπροσώπων της στον Ουκρανό αναγνώστη. Για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού κατέβαλαν πολλές προσπάθειες ο Α. Biletsky, η Τ. Chernyshova και οι μαθητές τους γράφοντας για πολλούς Έλληνες συγγραφείς, αγγίζοντας με την ευκαιρία το ατομικό τους ύφος και παρουσιάζοντας τις ιδιαιτερότητες της καλλιτεχνικής γραφής τους. Η πιο λεπτομερής μελέτη γλωσσολογικών ιδιαιτεροτήτων των μερικών Ελλήνων ποιητών (Γιάννης Ρίτσος) και πεζογράφων (Νίκος Καζαντζάκης) εκπονήθηκε από τους αποφοίτους του Εθνικού Πανεπιστημίου "Ταρας Σεβτσένκο" του Κιέβου Victor Sokoliuk και Victor Mishchuk στις διδακτορικές τους διατριβές: "Τα μυθολογικά στοιχεία στο έργο του Γιάννη Ρίτσου" [Сокολюк 1997] και "Ο καλλιτεχνικός κόσμος του Νίκου Καζαντζάκη (προβλήματα αισθητικής και ποιητικής)" [Мишук 1994].

Ολοένα και αυξανόμενος αριθμός των έργων της ελληνικής λογοτεχνίας που έχουν μεταφραστεί στα ουκρανικά επιτρέπει την περαιτέρω ανάπτυξη της γλωσσολογίας του ελληνικού κειμένου, της μεταφρασεολογίας και της συγκριτικής υφολογίας. Ειδικότερα, μία από τις πρώτες μελέτες ήταν το άρθρο της καθηγήτρας Ε. Karpilovska "Ουκρανικά και Ελληνικά τραγούδια" που αφιερώθηκε στη συγκριτική μελέτη των Κλέφτικων τραγουδιών στην Ελλάδα και των Κοζάκικων τραγουδιών στην Ουκρανία τον XVI–XVIII αι., όταν οι δύο χώρες πολεμούσαν εναντίον των Οθωμανών [Українська елліністика 2010, 422–432]. Αυτά τα τραγούδια παρουσιάζουν την εκπληκτική ομοιότητα στην καλλιτεχνική κάλυψη ενός θέματος που

ήταν κοινό για τους δύο λαο, την ομοιότητα στις κοσμοθεωρίες τους, την ομοιότητα της ρυθμικής οργάνωσης των ελληνικών και ουκρανικών λαϊκών τραγουδιών. Το άρθρο αποκαλύπτει τα κοινά μοτίβα των τραγουδιών: το προφητικό όνειρο, τον θάνατο, τον γάμο καθώς και τα σύμβολα: τα πουλιά ως μεσάζοντες μεταξύ του υπερφυσικού και του ανθρώπινου κόσμου κτλ.

Οι σημερινές υφολογικές μελέτες διευρύνουν αναγκαστικά τα εξεταζόμενα πεδία και το βλέμμα των ειδικών στρέφεται στις κειμενικές ποικιλίες που ξεπροβάλλουν τελευταία στην επικοινωνιακή λειτουργία της κοινωνίας. Τα γλωσσικά και υφολογικά χαρακτηριστικά των ελληνικών διαφημιστικών κειμένων περιγράφονται από την S. Perepliotchykova στα μεθοδολογικά πλαίσια της ανάλυσης του συνεχούς λόγου [Українська елліністика 2010, 432–436]. Ολοένα και πιο συχνά αντικείμενο μελέτης γίνεται η χρήση της γλώσσας υπό ιδιαίτερες συνθήκες επικοινωνίας (π.χ. η λειτουργία των λεγόμενων "ειδικών γλωσσών", όπως τα νομικά ελληνικά). Οι ιδιαιτερότητες της χρήσης των νομικών όρων στα κείμενα της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας, η επιρροή της καθαρεύουσας στα σύγχρονα ελληνικά νομικά έγγραφα αναλύονται από την A. Stolyarova A. από την άποψη της επικοινωνιακής γλωσσολογίας και πραγματολογίας [Столярова 2008]. Επίσης, στα πλαίσια της κειμενογλωσσολογίας δουλεύει η L. Gluschenko η οποία εξετάζει τέτοια χαρακτηριστικά σύνθεσης του σύγχρονου ελληνικού μυθιστορήματος, όπως η χρήση των παρομοιώσεων ως δημιουργικού στοιχείου στο μυθιστόρημα του Ν. Καζαντζάκη "Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται". Η ερευνήτρια δείχνει ότι με τη χρήση των παρομοιώσεων ο συγγραφέας πλάθει την δομή των μυθιστορηματικών χαρακτήρων του έργου. Οι σύγκρισεις βοηθάνε στον Καζαντζάκη να πλησιάσει τον αναγνώστη, επικαλούμενος την εμπειρία και τις γνώσεις του, οι οποίες μπορούν να συμπίπτουν ή όχι με αυτές του συγγραφέα, γεγονός που θα χρησιμεύσει ως βάση για την εμπλοκή και διέγερση της προσοχής του αναγνώστη [Нікоз Ка-зандзакіс: пристрасть до свободи 2009, 38–42].

Είμαστε σε θέση να ισχυριστούμε ότι μέχρι πρόσφατα οι μελέτες των νεοελληνικών λογοτεχνικών κειμένων στην Ουκρανία ποδηγετήθηκαν από τα πρακτικά προβλήματα του μεταφραστικού εγχειρήματος στα πλαίσια της ουκρανο-ελληνικής διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα πρωτεία σε αυτόν τον τομέα παίρνουν ο Α. Biletsky και η Τ. Chernyshova. Αυτοί οι επιστήμονες στην ουσία έβαλαν τα θεμέλια των ουκρανο-ελληνικών λογοτεχνικών σχέσεων, τη σύναψη τους, τη ή μετάδοση της Ουκρανικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα και της Νέοελληνικής λογοτεχνίας στην Ουκρανία. Χάρη στις προσπάθειές τους δημοσιεύτηκε στην Ελλάδα η ποιητική συλλογή "Κομπζάρ" του εθνικού ποιητή της Ουκρανίας Τ. Shevchenko [Σεβτσένκο 1964], η λογοτεχνική μετάφραση του οποίου έγινε από τα πρόχειρα των Ουκρανών νεοελληνιστών με την επιμέλεια του Α. Biletsky. Ετοιμάστηκαν επίσης τα πρόχειρα μετάφρασης ορισμένων έργων του Ivan Franko και της Lesya Ukrainka με την παρουσίαση της βιογραφίας και του έργου τους. Σήμερα μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ο Ουκρανός αναγνώστης έχει μια ιδέα για την ανάπτυξη της ελληνικής λογοτεχνίας, κυρίως χάρη στις οργανωτικές και μεταφραστικές προσπάθειες του Α. Biletsky και της Τ. Chernyshova.

Οι πεζογράφοι της Ελλάδας και της Κύπρου παρουσιάζονται στις ουκρανικές μεταφράσεις τόσο στις ξεχωριστές εκδόσεις όσο και στις συλλογές συγκεκριμένων κειμενικών ειδών. Στα μεγάλα μεταφρασμένα έργα της πεζογραφίας ανήκουν κυρίως τα μυθιστορήματα του Ν. Καζαντζάκη "Ο Χριστός ξανασταυρώνεται", "Ο καπετάν Μιχάλης (ελευθερία ή θάνατος)", "Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά", "Στα παλάτια της Κνωσού" και "Μέγας Αλέξανδρος". Η ιδιαιτερότητα των ορισμένων εκδόσεων συνίσταται στο ότι το μεταφραστικό εγχείρημα γινόταν από έναν μεταφραστή και έναν φυσικό ομιλητή, για παράδειγμα, η μετάφραση του μυθιστορήματος του Ν. Καζαντζάκη "Ο καπετάν Μιχάλης (ελευθερία ή θάνατος)" έγινε από τον Ι. Hrechanivskiy σε συνεργασία με τον Γιάννη και την Βικτόρια Μότσιους.

Οι πρώτες ουκρανικές μεταφράσεις των Ελλήνων συγγραφέων εμφανίστηκαν στο περιοδικό "Βσέσβιτ" (Το Σύμπαν) τη δεκαετία του '60 του εικοστού αιώνα, και αργότερα ως ξεχωριστή έκδοση, που δημοσιεύθηκε από τους εκδοτικούς οίκους "Βεσέλκα" (Ουράνιο Τόξο) και "Ντινιρό" (Δνείπερος). Μια σύντομη βιβλιογραφική περιγραφή των έργων που είχαν μεταφραστεί από τα Νέα Ελληνικά παρουσιάζεται στο βιβλίο "Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία. Ανθολογία" [Новогрецька література: антологія 2008, 337]. Είναι το πρώτο συλλογικό έργο στην Ουκρανία, που εισάγει τον αναγνώστη στη μεταφρασμένη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία ως

ένα πεδίο υπό εξέλιξη: από τις αρχές της του XIV αιώνα, όταν συνεγράφη το Μεταβυζαντινό έργο "Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων" ως τη σύγχρονη εποχή. Στη συλλογή παρουσιάζονται οι βασικές κατευθύνσεις της ανθοφορίας της ελληνικής λογοτεχνίας, καθώς και προσφέρονται οι μεταφράσεις της ποίησης και πεζογραφίας από τους Ουκρανούς μεταφραστές διάφορων γενιών. Τη συλλογή ανοίγουν τα έργα των μελών της Επτανησιακής σχολής, μεταξύ των οποίων του εθνικού ποιητή της Ελλάδας Διονυσίου Σολωμού και του Ανδρέα Κάλβου. Η παλαιά Αθηναϊκή σχολή, επίσης γνωστή και ως ρομαντική, εκπροσωπείται από τα έργα του Αλεξάνδρου Ραγκαβή, ενώ η Νέα Σχολή των Αθηνών εκπροσωπείται από τις μεταφράσεις του Γιάννη Ψυχάρη, του Κωστή Παλαμά και του Λορέντζου Μαβίλη. Η ανθολογία φέρνει τον Ουκρανό αναγνώστη σε επαφή και με τα έργα των αντιπροσώπων του ψυχολογικού νατουραλισμού – του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και του Γεώργιου Βιζυηνού, των συμβολιστών μεταξύ των οποίων οι μεταφράσεις των ποιημάτων του "πρωτεϊακού" Κωνσταντίνου Καβάφη, του Αγγέλου Σικελιανού και του Κώστα Καρυωτάκη, των ρεαλιστών – του Κώστα Βαρνάλη, του Νίκου Καζαντζάκη, και των συγγραφέων, οι οποίοι ομαδοποιούνται υπό τον τίτλο "Η γενιά του 1930", που περιλαμβάνει δύο νομπελίστες – τον Γιώργο Σεφέρη και τον Οδυσσέα Ελύτη, τον τιμηθέντα με το Διεθνές Βραβείο Λογοτεχνίας Λένιν τον Γιάννη Ρίτσο, τον Στράτη Μυριβήλη, τον Ηλία Βενέζη, τον Μιχάλη Καραγάτση, την Γαλάτεια Καζαντζάκη. Η λογοτεχνία του ελληνικού μοντερνισμού συνεχίζεται με τα έργα των Ελλήνων υπερρεαλιστών – του Ανδρέα Εμπειρικού, του Νίκου Εγκονοπούλου καθώς και των εκπροσώπων της μεταπολεμικής γενιάς – του Νίκου Παραπερικλή, του Κώστα Κοτζιά, του Αντώνη Σαμαράκη, της Έλλης Αλέξiou, της Δίδως Σωτηρίου, του Βασίλη Βασιλικού, του Σπύρου Πλασκοβίτη, του Κώστα Ταχτσή, του Κώστα Βαλέτα, του Τάσου Λειβαδίτη, και των νεώτερων δημιουργών όπως η Άλκη Ζέη, ο Κώστας Ασημακόπουλος, ο Στράτης Δημητρίου.

Οι μεταφράσεις γίνονται από τους διαπρεπείς μάστορες του λόγου όπως ο Andriy Biletsky, ο Hryhoriy Kochur, ο Dmitriy Palamarchuk, ο Oleksandr Ponomariv, ο Basil Stepanenko, ο Anatolii Cherdakli, η Tetyana Chernyshova, η Iryna Betko, ο Evgen Konopatsky, ο Viktor

Sokolyuk, ο Volodymyr Skouρον και από τους εκπροσώπους της νεώτερης γενιάς Ελληνιστών – την Olesya Moysienko, τη Svitlana Perepliotchykova, την Taisia Pushkar, τον Andrii Savenko.

Πρέπει να σημειωθεί το ενδιαφέρον των νεοελληνιστών μεταφραστών για τις λαογραφικές προεκτάσεις του καλλιτεχνικού λόγου. Στα πλαίσια των μελετών των μικρών λαογραφικών ειδών ο Oleksandr Ponomarin δημιούργησε μια μεταφραστική συλλογή "Ελληνικές παροιμίες", που δημοσιεύθηκε από τον εκδοτικό οίκο "Ντινπρό" ως ένα βιβλίο της σειράς "Λαϊκή σοφία" με πρόλογο του V.Sokolyuk [Грецькі прислів'я та приказки 1985]. Επί του παρόντος, το κύριο ενδιαφέρον εστιάζεται στην λαογραφική κληρονομιά των Ελλήνων της Ουκρανίας: στις συλλογές κειμένων των ρουμείκης προφορικής παράδοσης, στην ανάλυση και σύγκριση τους και τη σύγκριση τους με το ανατολικό σλαβικό και δημοτικό λαογραφικό υλικό.

Στον τομέα της μετάφρασης από την νεοελληνική γλώσσα σταδιακά αναπτύχθηκε η κριτική της ελληνο-ουκρανικής μετάφρασης. Τα επίκαιρα ζητήματα της απόδοσης των γλωσσικών εκφραστικών μέσων και κειμενικών δομικών στοιχείων ερευνούσαν στις διατριβές τους η S. Perepliotchykova ("Αναπαράσταση της ιδιολέκτου (idiostyle) του Ν. Καζαντζάκη στις ουκρανικές μεταφράσεις των έργων του" [Переплютчикова 2004]) και ο Α. Savenko ("Σύγχρονη Ελληνική φρασεολογία και η απόδοση της στις ουκρανικές μεταφράσεις των μυθιστορημάτων του Ν. Καζαντζάκη και Σ. Μυριβήλη" [Савенко 2006]). Μερικά άρθρα προς αυτή την κατεύθυνση περιέχονται στο έκτο κεφάλαιο της συλλογικής μονογραφίας "Ελληνικές σπουδές στην Ουκρανία", στα οποία ειδικότερα, επισημαίνονται οι δυσκολίες της απόδοσης στα ουκρανικά των επικών διακειμενικών δομικών στοιχείων η λειτουργία των οποίων στο κείμενο στηρίζεται στη χρήση των ιδιωματικών φράσεων και οι ιδιαιτερότητες της αναπαράστασης του γλωσσικού συμβολισμού του Ν. Καζαντζάκη. Σ'ένα άλλο άρθρο του καθηγητή Ο.Ροπομαρίν αναλύονται οι επιτυχίες και τις αποτυχίες της μετάφρασης του Ταράς Σεβτσένκο στη νέοελληνική γλώσσα βάσει της συλλογής "Ταράς Σεβτσένκο. Ποιήματα" [Σεβτσένκο 1964].

Η μελέτη των διαφόρων πτυχών της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, στην οποία ανήκει η μετάφραση, είναι αδύνατη χωρίς

την ανάλυση του περιβάλλοντος στο οποίο πλάθεται τη δημιουργική προσωπικότητα του μεταφραστή. Δυστυχώς οι ειδικοί στο χώρο της μεταφρασεολογίας πολλές φορές δε δίνουν σ'αυτό την πρέπουσα προσοχή, πιστεύοντας ότι η προμεταφραστική φάση είναι ένα παροδικό και υποκειμενικό φαινόμενο, που εξαρτάται από την ψυχολογική φυσιολογία του κάθε μεταφραστή, εξ ου και οι δυσκολίες να το προσεγγίσει ο ερευνητής και εξετάσει εφαρμόζοντας τις επιστημονικές μεθόδους, εκτός από κάποιες περιπτώσεις της ευτυχούς σύμπτωσης που έχουν σχέση με την αυτοαντανάκλαση του μεταφραστή, την εξέταση από τον ίδιο των λύσεων στις οποίες προσφεύγει για την επίτευξη του απώτερου μεταφραστικού στόχου. Η αξία της προμεταφραστικής φάσης εξαρτάται από τον τύπο του κειμένου και τον τρόπο της πρόσληψής του.

Προκειμένου για τη λογοτεχνική μετάφραση η αξία του ανωτέρω ισχυρισμού αυξάνεται ακόμη περισσότερο. Ένα παράδειγμα παρόμοιας αυτοαντανάκλασης είναι η ερμηνεία της μετάφρασης και του ζητήματος της μεταφράσιμότητας, που ανήκει στον μεγαλύτερο συγγραφέα της εποχής μας Umberto Eco. Ένα μεγάλο μέρος του έργου του βασίζεται στην αναλυτική έκθεση της πρακτικής εμπειρίας του συγγραφέα ως μεταφραστή ή (το πιο σημαντικό) ως συγγραφέα – σύμβουλο / εμπειρογνώμονα ο οποίος εξετάζει με τον μεταφραστή τις δυνατότητες της μετάφρασης του δικού του έργου [Έκο 2006]. Στο πλαίσιο της ανάλυσης της ουκρανικής λογοτεχνικής μετάφρασης των ελληνικών έργων, είναι σκόπιμο να εξετάσουμε περισσότερο την προσέγγιση της αυτοαντανάκλασης που βασίζεται στις μεταφράσεις που πραγματοποιήθηκαν από τους συγγραφείς που ανήκουν στην ομάδα των "Biletsky-Chernyshova". Προτιμούμε τον όρο "ομάδα" (ή κύκλος) και όχι "σχολή", διότι οι μεταφραστικές δραστηριότητες που σχετίζονται με το χώρο της ελληνικής λογοτεχνίας, δεν ήταν αδιάκοπες από χρονική άποψη, πράγμα που θα σήμαινε συνέχιση των δημιουργικών προσεγγίσεων και μεταφραστικής νοοτροπίας. Σε γενικές γραμμές προκειμένου για την ελληνική μετάφραση στην Ουκρανία του εικοστού αιώνα, είναι λογικό να διακρίνουμε δύο περιβάλλοντα στα οποία σχηματίστηκαν οι ομάδες, που ενδιαφέρονταν για τη μετάφραση του ελληνικού Λόγου διαφόρων εποχών και συσπειρώθηκαν βάσει ορισμένων αρχών και πεποιθήσεων: του Κιέβου-Χαρκόβου και του Λβιβ .

Να πώς περιγράφεται το εν λόγω περιβάλλον του Κίεβου ένας από τους άμεσους συμμετέχοντες ο Vadym Skourativskyi "... Αυτοί (πρόκειται για τον A. Biletsky και την T. Chernyshova) ήταν άνθρωποι της απίστευτης μόρφωσης. Το θέμα είναι ότι από τη μία πλευρά η ζωή τότε ήταν δύσκολη, και από την άλλη πλευρά, βελτιώσαν συνεχώς τις γνώσεις τους και ήξεραν απίστευτα πολλά στον κλάδο τους. Ο κος Biletsky μπορούσε να μεταφράζει από 50–60 γλώσσες, συμπεριλαμβανομένων και των εξωτικών γλωσσών. Η κα Chernyshova δίδαξε στο πανεπιστήμιο τα Λατινικά, τα Αρχαία Ελληνικά καθώς και τα Νέα Ελληνικά [...] ... τελικά συσπειρώνονται γύρω τους δεκάδες δεκάδες ταλαντούχοι και πολύ νέοι άνθρωποι που ενδιαφέρονται για κάποιο είδος εναλλακτικής κουλτούρας." [Скyративський 2010].

Στον εν λόγω κύκλο εκτός από τον A. Biletsky και την T. Chernyshova ανήκαν οι στο εξής διακεκριμένες προσωπικότητες της ουκρανικής μετάφρασης όπως οι I. Betko, I. Drach, N. Klymenko, E. Konopatskyi, I. Mykytenko, O. Ponomariv, V. Sokolyuk, V. Stepanenko, V. Skourov, A. Cherdakli. Η εντατική πολιτιστική ζωή των μελών του κύκλου συνέβαλε στην ανάπτυξη ιδιόμορφων μεταφραστικών "αγώνων", στους οποίους με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συμμετείχαν και οι ίδιοι οι Κορυφαίοι. Αυτό μας επιτρέπει να εκφέρουμε την γνώμη για την ύπαρξη μιας σφαιρικής αντίληψης για τα προβλήματα της μετάφρασης των ελληνόφωνων έργων, που σχηματίστηκε από τους ιδρυτές του κύκλου και κληροδοτήθηκε και μεταδόθηκε στους οπαδούς τους. Για παράδειγμα, η Ελληνίδα ερευνήτρια Ο. Σελέκου υποβάλλει ένα απόσπασμα από τη συνέντευξη που έδωσε ο A. Biletsky κατά την πρώτη παραμονή του στην Ελλάδα, η οποία δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Τα Νέα": "Εφέτος θα βγουν πολλά έργα των Ελλήνων συγγραφέων. Μεταφράζονται στα ρωσικά αλλά και σε πολλές γλώσσες των λαών της ΕΣΣΔ τα ακόλουθα: εκλογή από το έργο του ποιητή Κώστα Βάρναλη, ανθολογία δημοτικών τραγουδιών του ελληνικού λαού, διηγήματα των Κατηφόρη, Λουντέμη, Μυριβήλη, Αλεξίου, Βενέζη, Λούλη, Ρώτα, Παπαπερικλή, Τσίρκα, Βουτυρά, Γαλανού, Κάσδαγλη και άλλων. Επίσης έχει τελειώσει η μετάφραση ποιημάτων του Ρίτσου, που θα εκδοθούν στη σειρά "Ξένοι ποιητές". Στα ουκρανικά έχει μεταφραστεί ο Καζαντζάκης, "Ο Χριστός

ξανασταυρώνεται".[...] Στα πανεπιστήμιά μας υπάρχουν ειδικά τμήματα κλασικής φιλολογίας. Επίσης, υπάρχουν φοιτητικοί όμιλοι "Θαυμασταί του ελληνικού πολιτισμού".[...] Και ενώ τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, τους αρχαίους συγγραφείς οι σοβιετικοί τον διδάσκονται από τα μαθητικά θρανία, τους σύγχρονους συγγραφείς τώρα τους ανακαλύπτουμε. Σε αυτό πρέπει να βοηθήσουν και οι ίδιοι. Αλλωστε, η προσπάθεια που καταβάλλεται για την χαλάρωση της διεθνούς εντάσεως εκδηλώνεται και μέσα από τις ανταλλαγές πνευματικών ανθρώπων".

Σε σχόλια δημοσιογράφων ότι οι προαναφερθέντες, στην πλειοψηφία τους συγγραφείς είναι αριστεροί, ο Biletsky απαντά ότι γίνεται προσπάθεια και ότι υπάρχει πρόγραμμα να γνωρισθεί το αναγνωστικό κοινό της χώρας με όλους τους μεγάλους σύγχρονους Έλληνες συγγραφείς. "Φυσικά" παραδέχεται ο καθηγητής Μπελέτσκι, "η επιλογή αυτή [των συγγραφέων] δεν είναι ούτε πλήρης ούτε απολύτως ικανοποιητική. Η επιλογή ξένων έργων για μετάφραση δεν γίνεται αναγκαστικά με πολιτικά κριτήρια" [Білецький 2012, 758–759]. Ως εκ τούτου, ο κύκλος καθοδηγείτο από τους ακόλουθους κανόνες πριν από την επιλογή του έργου για την μετάφραση: 1) η προσωπικότητα του συγγραφέα, τη συμμετοχή του στη λογοτεχνική ζωή της χώρας, προσωπικές επαφές (Ε. Αλεξίου, Γ. Ρίτσος, Κ. Ασημακόπουλος, Τ. Λειβαδίτης)· 2) η δημοφιλία του έργου εκτός της χώρας (η προσιτότητα και η επικαιρότητα των θεμάτων και ζητημάτων από την άποψη της αισθητικής αξίας αλλοδαπού)· 3) η αυτοεθνική ειδικότητα (ενδιαφέρον για τα θέματα, αισθητική αξία από την άποψη του φορέα της εθνικής ευαισθητοποίησης)· 4) η λειτουργικότητα του κειμένου και των προβλημάτων που πραγματεύεται του σε ένα εθνικό περιβάλλον της γλώσσας-στόχου. Η ανάλυση των μεταφράσεων του Andriy Biletsky και των μαθητών του επιτρέπει να διατυπωθούν οι εξής βασικές αρχές του κύκλου τους:

1) της μετάφρασης πρέπει να προηγείται η βαθιά μελέτη του πολιτιστικού και ιστορικού υποβάθρου του πρωτότυπου κειμένου για να διατηρηθούν όσο γίνεται καλύτερα τα όρια του συνεχούς λόγου (discourse), που κατασκευάζονται με την επαφή με το αναγνωστικό κοινό, ιδιαίτερα τα υφολογικά μητρώα, και για να αναπαραχθούν οι εθνοπολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Να τι αναφέρεται

στον πρόλογο της μετάφρασης της "Ιστορίας" του Ηροδότου: "Η προτεινόμενη μετάφραση δεν στόχευσε να αφαιρέσει τις χαρακτηριστικές ιδιαιτερότητες της γλώσσας του Ηροδότου (conversational narrative που Andriy Biletsky ονομάζει "colloquial style")" [Геродот 1993, 12]. Μερικοί τείνουν να εκλαμβάνουν αυτή την προσέγγιση ως μεταφραστικό φορμαλισμό (π.χ., ο Α. Perepadya αναφέρει τον V Skurativskyi που είπε "Κρίμα που δεν ξέρετε τα Ελληνικά. Ο Ηροδότος θα έπρεπε να μεταφραστεί στο δικό σας ύφος (πρόκειται για τη μετάφραση από τον εν λόγω μεταφραστή του έργου του François Rabelais)" [Глибчук 2007]). Ωστόσο, κατά τη γνώμη μας, η προσέγγιση του Biletsky εξηγείται από την προσπάθειά του να βρει την κατάλληλη γλωσσική μορφή που θα μπορούσε να αντισταθεί στον αναπόφευκτο εκσυγχρονισμό του κειμένου, θα ήταν μια "ερμηνευτική ανάγνωση" του, και το πιο σημαντικό μέλημα της ανάγνωσης αυτής είναι η εισαγωγή του αναγνώστη στα ξένα συμφραζόμενα μιας άλλης εποχής. Η επίμονη αναπαραγωγή του "colloquial style" από τον Biletsky μπορεί να εξηγηθεί από τις προσπάθειες να κατασκευάζει την χαμένη σε άλλες μεταφράσεις υφολογική αυθεντικότητα του πρωτοτύπου, που αποτελεί κατά κύριο λόγο τη συμβίωση της τεχνικής του λογοτεχνικού και του επιστημονικού λόγου όπου η "οντολογική αμεροληψία" της περιγραφής και της αρχικής ανάλυσης του ορισμένου υλικού συμπλέχτηκε απρόσκοπτα με το λογοτεχνικό "δίηγημα", το οποίο έγινε αποκλειστικά το γεγονός του κειμένου. Φυσικά, η μεταφραστική ερμηνεία του Biletsky μπορεί να εκληφθεί ως κάτι που χαλάει την λογοτεχνική άποψη της "Ιστορίας", αλλά από την άποψη της μετάδοσης "του γράμματος και του πνεύματος" του κειμένου αυτό ήταν σίγουρα ένα θαρραλέο και απαραίτητο πείραμα.

2) Η εξοικείωση των ουκρανών αναγνωστών με την λογοτεχνική πορεία στην Ελλάδα μέσω της επιλεκτικής μετάφρασης των "επιδεικτικών" έργων της κάθε περιόδου. Η συνοδεία του κάθε λογοτεχνικού έργου από επεκτεταμένα σχόλια για την θέση του συγγραφέα στην λογοτεχνική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας, με τις ιδιαιτεροτητές της ιδιολέκτου του, με την έκφραση των θέσεων της κοσμοθεωρίας στην τέχνη του συγγραφέα.

3) Η τήρηση της οντολογικής – ερμηνευτικής προσέγγισης στην μετάφραση του λογοτεχνικού έργου που συνίσταται στο να "κάνει" ο

μεταφραστής να "μιλήσει" το πρωτότυπο στη γλώσσα-στόχο, "στην πιστότητα προς το αντικείμενο της ερμηνείας (του λόγου του πρωτότυπου) που δεν είναι ταυτόσιμο με το υποκείμενο της ερμηνείας (του μεταφραστή-ερμηνευτή)" [Κολομιέτς 2004, 66]. Στη μετάφραση του Ηροδότου αυτό το πρόβλημα λύθηκε με την ανάπτυξη ενός συστήματος αναπαραγωγής του χρώματος της κλασικής αρχαιότητας στο φωνητικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο: η αναπαραγωγή της αρχαίας ελληνικής φωνητικής και η προσαρμογή των ονομάτων της περιπτωσιοκρατίας (nonce word) στις ιδιαιτερότητες της ουκρανικής μορφολογίας, π.χ. Теби, Айгіна, Ахілес, анаксириди, бацилеве, теменос, медімн, промандіс κλπ., η απομίμηση του ομιλητικού χαρακτήρου της αφήγησης (narrative) του Ηροδότου με την διατήρηση διαφορετικών παρενθετικών δομών-ερμηνειών ή των επικοινωνιακών συνδέσμων, που επιβαρύνουν και επιβραδύνουν την αφήγηση, αλλά αναπαράγουν το χαρακτηριστικό αρχαίο "αβίαστο" του επικού praeteritum. Παρόμοιο ερμηνευτικό "εξελληνισμό" των μεταφράσεων ούτως ή άλλως συναντάμε σε όλες τις μεταφράσεις των συμμετεχόντων του κύκλου των "Biletsky-Chernyshova". Κατά τη γνώμη μας, οι αρχές της οντολογικής-ερμηνευτικής μετάφρασης είναι ιδιαίτερα φανερές στη μετάφραση του μυθιστορήματος "Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά" από τον Α. Cherdakli καθώς και των έργων "Η ζωή εν τάφω" και "Το δέντρο που χορεύει" από τον Ο. Ponomarin.

Κατά την προπαρασκευαστική φάση ο μεταφραστής πρέπει πρώτ' απ' όλα να αναλύσει την ενδεχόμενη θέση του πρωτότυπου στον γλωσσικό-πολιτιστικό χώρο της γλώσσας-στόχου. Αυτό προβλέπει τη μελέτη: 1) των ειδικών στοιχείων από τα συμφραζόμενα της γλώσσας και του πολιτισμού, τα οποία εμφανίζονται στο πρωτότυπο, 2) του κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στο οποίο γεννήθηκε το κείμενο και άρχισε να λειτουργεί, και 3) των κυριαρχόντων αισθητικών στοιχείων του κειμένου και του σχεδιασμού της αντίληψής τους στον πολιτισμό της γλώσσας-στόχο (π.χ. το ποιητικό πρόβλημα της μυθοποίησης από το Σεφέρη του ποιητικού χώρου μέσω της γλωσσικής χρήσης), 4) των προσαρμογών που εμφανίζονται στη μεταφραστική ιδιόλεκτο για την επιλογή των ισοδύναμων λειτουργικών, ετερολειτουργικών ή ομολόγων μεθόδων της μετάφρασης. Για να επιλύσει αυτά τα προβλήματα, ο

μεταφραστής οφείλει: 1) να διαβάζει συνέχεια μεταφρασμένα κείμενα (δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στην τεχνική και η γλώσσα τους), να βελτιώνει τις δεξιότητες της διορθωτικής επεξεργασίας, συγκρίνοντας αποσπάσματα εν προόδω μεταφράσματος με το τμήμα του ξένου κειμένου, να δουλεύει όχι απλώς με κείμενα αλλά με κείμενα βυθισμένα στην εποχή, καταδύοντας ταυτόχρονα και το δικό του κείμενο στην πολιτιστική κατάσταση της σύγχρονης του εποχής, 2) να συμμετέχει ενεργά ή παθητικά στις λογοτεχνικές συζητήσεις της εποχής (ορισμένες από αυτές αντικατοπτρίζονται στα έργα των Ουκρανών και των Ρώσων μεταφραστών S. Iiinskaia, I. Kovaliona, O. Ronomariv), και 3) να διερευνά το κείμενο φιλολογικά (να προσδιορίσει το πεδίο εφαρμογής και την ανάγκη των σχόλιων, να καθορίσει τις βοηθητικές πηγές αναφοράς, να μελετήσει τις σχετικές φιλολογικές πηγές και να διαλέξει τις πηγές προς επεξεργασία λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα που πιθανώς να εμφανιστούν: τα εικαστικά στοιχεία (imagery) και το σύστημά τους, τα μέσα εκφραστικότητας (π.χ. τα καλλολογικά στοιχεία) και η λειτουργία τους, τα χαρακτηριστικά της δομής του κειμένου (π.χ. η παραμόρφωση της μορφής του μυθιστορήματος στα έργα του Ν. Καζαντζάκη), το φαινόμενο της διακειμενικότητας και η προέλευσή του (π.χ. η κατασκευή της διαπλοκής των κειμένων του Σεφέρη και του Ευριπίδη) κ.τ.λ. Η σκοπιμότητα του παραπάνω προγραμματισμού μπορεί να απεικονιστεί βάσει της μετάφρασης στην ουκρανική γλώσσα των έργων "Ο καπετάν Μιχάλης (ελευθερία ή θάνατος)" και "Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά" του Ν. Καζαντζάκη και "Η ζωή εν τάφω" του Σ. Μυριβήλη. Η επιλογή αυτών των μυθιστορημάτων του Σ. Μυριβήλη και Ν. Καζαντζάκη προς μετάφραση οφείλεται στο γεγονός ότι τα έργα αυτά έχουν πολλά κοινά στοιχεία που είναι σημαντικά από άποψη της ανάλυσης του λόγου κατά τη διαπολιτισμική επικοινωνία: το κοινό διηγηματικό χωροχρόνο, παρόμοιες ιστορικό-πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες της γραφής, όπως παρόμοιες βιογραφικές προϋποθέσεις για τη γραφή (το ότι ανήκουν οι εν λόγω συγγραφείς στην ίδια λογοτεχνική περίοδο και ρεύμα, με την ελαφριά εξαίρεση του Ν. Καζαντζάκη). Τα τρία μυθιστορήματα περιγράφουν κοινό αφηγηματικό κόσμο (νησιωτική Ελλάδα (Κρήτη, Λέσβος), Βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία, Θράκη, Ήπειρος), και οι συγγραφείς τους έχουν νησιωτική καταγωγή,

πράγμα, που κατά την άποψή μας, αναμφίβολα είχε αντίκτυπο στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, συμπεριλαμβανομένης και της ατομικής γλωσσικής και εννοιολογικής εικόνας του κόσμου. Και αυτό με τη σειρά του υλοποιήθηκε στα συγκεκριμένα κείμενα των ομιλητών. Τα τρία μυθιστορήματα αυτά αναφέρονται στο κοινό διηγηματικό χρόνο (περίπου σαράντα χρόνια) από την τελευταία Κρητική επανάσταση του 1889 (οι ερευνητές του ιστορικισμού του Καζαντζάκη τείνουν να πιστεύουν ότι ήταν πραγματικό υπόβαθρο των γεγονότων του μυθιστορήματος "Ο καπετάν Μιχάλης", τονίζοντας ότι το κείμενο είναι μια προβολή των τριών κρητικών εξεγέρσεων [Σταματίου 2003, σ. 65–70]) μέχρι την δικτατορία του στρατηγού Μεταξά (1934). Στην πραγματικότητα τα κείμενα των μυθιστορημάτων δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο 1914–1949, το κέντρο της οποίας εμπίπτει στην περίοδο του Μεσοπολέμου (οι δεκαετίες του '20 και '40) και ως εκ τούτου μπορεί να θεωρηθούν ως συνέπειες της κοινής discourse πρακτικής της κοινωνίας ("Η Ζωή εν τάφω": ο χρόνος γραφής – από το 1917 /18 μέχρι το 1924, το έτος της πρώτης έκδοσης το 1924. "Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά" – ο χρόνος γράφης: 1941–1943, το έτος έκδοσης – 1946. "Καπεταν Μιχάλης": το έτος γράφης του μυθιστορηματικού πρωτοτύπου – του διηγήματος "Ο Καπετάν Ηλίας" – 1928, το κείμενο του μυθιστορήματος – το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '40, το έτος δημοσίευσης – 1950). Εδώ, φυσικά, ερχόμαστε σε αντιπαράθεση με τις εγκατεστημένες στην ιστοριογραφία της σύγχρονης Ελλάδος απόψεις: η περίοδος της δημιουργίας της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, η Μεταπολεμική περίοδος, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εμφύλιος Πόλεμος. Ωστόσο, τα μυθιστορήματα συμπίπτουν τόσο πολύ θεματικώς και ιδεολογικώς, που αυτό μας οδηγεί στην άποψη ότι έχουν κοινά χαρακτηριστικά του λόγου. Έτσι, μία από τις αποστολές του μεταφραστή (και στο εξής ένας από τους στόχους έρευνας) είναι να αποβλέπει στη προμεταφραστική φάση την ενδεχόμενη αντανάκλαση αυτής της discourse ενότητας (κυρίως στο επίπεδο των γλωσσικών μονάδων επισημασμένων στον λόγο) στις ουκρανική μεταφράση.

Κοινή είναι και η επιλογή των αφηγηματικών τεχνικών γραφής από τους δύο συγγραφείς (απομνημονευματική αφήγηση η οποία

συνδυάζει το διηγηματικό χρονότοπο (χωροχρόνο) με πραγματικά βιογραφικά γεγονότα, που περιπλέκονται με έναν ή άλλον τρόπο). Ο τύπος της γραφής προϋποθέτει την επιλογή συγκεκριμένου συνόλου των γλωσσικών μέσων τα οποία προέρχονται συνήθως από διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες και γένη (speech-genre registers). Από άποψη του τύπου γραφής πιο κοντά το ένα στο άλλο βρίσκονται τα μυθιστορήματα "Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά" του Ν. Καζαντζάκη και "Η ζωή εν τάφω" του Σ. Μυριβήλη. Τα δύο κείμενα είναι γραμμένα ως απομνημονευματική αφήγηση και η μόνη διαφορά μεταξύ τους συνίσταται στο ότι η αφήγηση του Ν. Καζαντζάκη είναι άμεση (το πρόσωπο του αφηγητή και του συγγραφέα συμπίπτουν, αλλά η δομή της αφήγησης περιπλέκεται με την παρουσία του διηγητικού αφηγητή – του Ζορμπά). Αντίθετα στο έργο του Σ. Μυριβήλη η αφήγηση είναι έμμεση (τα πρόσωπα του αφηγητή και του συγγραφέα διαφέρουν, ότι και υπογραμμίζεται κειμενικώς).

Από άποψη τεχνικής της εκτέλεσης των έργων τα κοινά χαρακτηριστικά έχουν "Ο καπετάν Μιχάλης" του Ν. Καζαντζάκη και "Η ζωή εν τάφω" του Σ. Μυριβήλη. Τα δύο κείμενα αποτελούν ένα είδος μετασχηματισμού των μικρότερων πυρηνικών κειμένων, που ανήκανε σε διηγήματα (short stories) ("Ο καπετάν Μιχάλης" – "Ο καπετάνιος Ηλίας", Παρίσι, 1928, "Η ζωή εν τάφω" – μια σειρά διηγημάτων και ρεπορτάζ από το μέτωπο γραμμένων για μια τοπική εφημερίδα της Μυτιλήνης καθώς και προσωπικά ημερολόγια της περιόδου 1917–1918). Εάν από το χρόνο της σύνταξης του "πρωτογενούς" κειμένου "Ο καπετάν Μιχάλης", όπου plάθηκε ο τύπος του πρωταγωνιστή και η κύρια ιδεολογική και θεματική βάση, είχαν περάσει περίπου είκοσι χρόνια, στο "Η ζωή εν τάφω" αυτή η χρονική διάρκεια είναι μικρότερη (περίπου έξι χρόνια). Αλλά το τελικό κείμενο του μυθιστορήματος (η 7η έκδοση του 1955) είχε υποστεί τουλάχιστον τέσσερις σημαντικές "αλλαγές" που επηρεάζουν το ιδεολογικό, θεματικό και τυπικό (γλωσσικό) επίπεδο του, δηλαδή σε μορφή γεωμετρικής προόδου αυξάνεται ο αριθμός των διακειμενικών στοιχείων που συνδέουν το ίδιο έργο με τα άλλα ευρωπαϊκά αντιπολεμικά έργα εκείνης της εποχής, ιδίως με τα έργα του E.M. Remarque [Rosenthal-Kamarinea Bochum 1981, 104–124].

Τα προαναφερθέντα είναι εξαιρετικά σημαντικά από την άποψη της **μεταφρασεολογίας**, διότι υποδεικνύει την παρουσία των συνειδητών

συστηματικών αλλαγών του λόγου που πρέπει να απεικονιστούν στη μετάφραση και στα συνοδευτικά σχόλια (παραπομπές και μετακειμενικά σχόλια) με το ίδιο συστηματικό τρόπο.

Εξίσου επίκαιρο ζήτημα της σύγχρονης φάσης των **μεταφρασεολογικών** σπουδών στην Ουκρανία είναι η μελέτη των λογοτεχνικών μεταφράσεων έργων γραμμένων σε ρουμαϊκή διάλεκτο της νέας ελληνικής, ιδιαίτερα χάρη στην υποστήριξη της γλωσσικής και πολιτιστικής πρωτοβουλίας των Ρουμαίων διανοουμένων της Νότιας Ουκρανίας από τον καθ. A. Biletsky. Οι μεταφραστικές δραστηριότητες των Ελλήνων της Ουκρανίας αναπτύσσονταν στα πλαίσια του αγώνα για τη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας στις δύσκολες συνθήκες της πολιτισμικής ενοποίησης, η οποία υπήρξε χαρακτηριστικό γνώρισμα της σοβιετικής πραγματικότητας. Οι δραστηριότητες αυτές καλύπτουν μια σχετικά σύντομη περίοδο της δεκαετίας του '60 και του '70. Σημειωτέον ότι το φαινόμενο της μετάφρασης μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη των προοπτικών ανάπτυξης της διαλέκτου: της δυνατότητας αναπλήρωσης του λεξιλογίου της, της ενεργοποίησης των μοντέλων παραγωγής των λέξεων καθώς και της ανάπτυξης των υφολογικών ποικιλιών της, πράγμα που θα αποτελούσε κίνητρο για την διεύρυνση των ορίων χρήσης της ως μέσου επικοινωνίας.

Η ίδια η μετάφραση των πιο εμβληματικών ουκρανόφωνων λογοτεχνικών έργων αποτελούσε τρανή απόδειξη προς όφελος της ρουμαϊκής στις συζητήσεις που γίνονταν στα τέλη της δεκαετίας του '30 στους κύκλους των Ελλήνων της Ουκρανίας σχετικά με το ποια μορφή της γλώσσας να χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση καθώς και τον πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα: η δημοτική της μητρόπολης ή η τοπική διάλεκτος; Ως εκ τούτου, η μελέτη των ρουμαϊκών μεταφράσεων των έργων του T. Shevchenko και της "Η αφήγηση της Εκστρατείας του Ίγκορ" αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της σφαιρικής ανάλυσης της μετάφρασης των κειμένων από τα ουκρανικά (και τα αρχαία ρώσικα) στα νεοελληνικά. Τα πρώτα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση έχουν ήδη γίνει, ιδιαίτερα με την εμφάνιση των μεταφράσεων στα ελληνικά των επιλεγμένων έργων των μεγάλων προσωπικοτήτων της ουκρανικής λογοτεχνίας όπως ο Taras Shevchenko, η Lesya Ukrainka, ο Ivan Franko (σύμφωνα με τους μαθητές του A. Biletsky, αυτός έκανε κατά λέξιν

μεταφράση ορισμένων έργων αυτών των συγγραφέων). Η πρώτη προσπάθεια να μεταφραστούν οι παραπάνω λογοτέχνες στα ρωμαίικα πραγματοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '30, από μια ομάδα συγγραφέων, η οποία περιελάμβανε τους A. Sharurma, H. Kostoprav, A. Dimitriou, B. Halla. Μερικές έρευνες του προβλήματος επικεντρώνονται κυρίως στην κάλυψη της πιθανής λογοτεχνικής επίδρασης των λογοτεχνικών έργων των Ουκρανών καλλιτεχνών (ειδικά του Taras Shevchenko) στην ποιητική των Ρουμαίων συγγραφέων, παρακάμπτοντας τελείως την γλωσσολογική πτυχή του προβλήματος (αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι συγκρίνονται οι ρωσικές ή ουκρανικές μεταφράσεις των έργων του ίδιου Ρουμαίου συγγραφέα και όχι τα ρωμαίικα πρωτότυπα). Η μελέτη των μεταφράσεων των έργων της σλαβικής λογοτεχνίας από τους Ρουμαίους μεταφραστές δεν έχει ακόμα πραγματοποιηθεί.

Το άρθρο του A. Mykytenko "Τα απόηχα του Ουκρανού Προμηθέα: ο Shevchenko στην Ελλάδα" [Mykytenko 2008, 301–321] είναι αφιερωμένο στη μελέτη των ουκρανο-ελληνικών σχέσεων και την αποδοχή της ουκρανικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα η οποία επικεντρώνεται στην πορεία της "ανακάλυψης" του T. Shevchenko από τη νέα Ελλάδα. Ο ερευνητής υπογραμμίζει τον ρόλο του κύκλου "Biletsky-Chernyshova" στην προετοιμασία των κατά λέξιν μεταφράσεων της ποιήσης του T. Shevchenko κατά την παράκληση της Έλλης Αλεξίου και αναλύει τα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά των μεταφράσεων του Γ. Ρίτσου. Μερικές μελέτες των Ουκρανών ερευνητών της νεοελληνικής γλώσσας είναι αφιερωμένες στην διερεύνηση του φαινομένου της ελληνικής διγλωσσίας και τις ιδιαιτερότητες της ενδογλωσσικής μετάφρασης. τη χρήση των στοιχείων της καθαρεύουσας στο ύφος των επιχειρηματικών εγγράφων στα πλαίσια του φαινομένου της ενδογλωσσικής μετάφρασης μελετάει η A. Stolyarova, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στο ρόλο της μεταγλώττισης στη διαμόρφωση του σύγχρονου νομικού λόγου [Stolyarova 2011]. Η ερευνήτρια αποδεικνύει ότι με την καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας σε ειδικά κείμενα, π.χ. τα νομικά, η δημοτική δανείζεται τους όρους από την καθαρεύουσα και αυτό περιορίζει την εισροή των δανείων από άλλες γλώσσες στη νομική ποικιλία του ύφους των επιχειρηματικών εγγράφων.

Η L. Gluschenko μελετάει ορισμένες πλευρές της ενδογλωσσικής μετάφρασης της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας (με βάση τις μεταφράσεις του Πλάτωνα από το Π. Κουπιτώρη) [Глущенко 2010, 82–93].

Εν κατακλείδι θα θέλαμε να σημειώσουμε μερικά επίκαιρα μεταφρασεολογικά ζητήματα στα πλαίσια της σύγχρονης ελληνοουκρανικής μετάφρασης: 1) η διερεύνηση των αρχών συντήρησης των ρυθμικών και μελωδικών δομών του ποιητικού κειμένου, η διατήρηση στη μετάφραση του ηχητικού συμβολισμού του πρωτοτύπου, σύμφωνα με τις δυνατότητες του ουκρανικού φωνολογικού συστήματος· 2) η καθιέρωση των αρχών στις οποίες θα βασιστούν οι μεταφραστικές στρατηγικές, πρώτα απ' όλα πρόκειται για την αναπαραγωγή του εννοιολογικού σχεδιασμού του κειμένου-πηγής ως ατομικής εκδοχής της γλωσσικής και εννοιολογικής εικόνας του κόσμου, πράγμα που απαιτεί τη συγκριτική μελέτη των λεξιλογικών και γραμματικών συστημάτων της ουκρανικής και της ελληνικής γλώσσας (όπως η απόδοση στη μετάφραση των ελληνικών κειμένων της γραμματικής κατηγορίας του ποιού ενέργειας και της λεξικο-γραμματικής κατηγορίας του είδους της ρηματικής ενέργειας στη συντακτική δομή του κατηγορούμενου συμπεριλαμβανομένης της καλλιτεχνικής και αισθητικής λειτουργίας τους)· 3) ο καθορισμός των κριτηρίων και των μεθόδων αναπαράστασης του ειδολογικού συστήματος των νεοελληνικών κειμένων λαμβάνοντας υπόψη τις επικοινωνιακές και πραγματολογικές λειτουργίες τους και τα ειδολογικά μοντέλα της ουκρανικής γλώσσας· 4) η ανάπτυξη των αρχών της συστηματικής απόδοσης στη μετάφραση της ατομικής υφολογικής ιδιαιτερότητας του πρωτότυπου κειμένου.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький А. О. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, С. А. Карпіловська, А. О. Савенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.

2. Геродот. Історії в дев'яти книгах / перекл., передм. та прим. А. О. Білецький. – К.: Наук. думка, 1993. – 573 с.

3. Глібчук У. Художній ефект зухвалості [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня (2007/39) 20 жовтня. Режим доступу: <http://dt.ua/society/hudozhiy-efekt-zuhvalosti-51598.html> ([актуальна дата]).

4. Глуценко Л. М. Гномы Платона в переводе П. Купиториса / Л. М. Глуценко // Греция и Кипр: язык, культура, страны, народы : материалы международной научно-практической конференции эллинистов памяти М. Л. Рыговой (Москва, 7–8 апреля 2010 г.). – М.: МГИМО-Университет, 2010. – С. 82–93.

5. Грецькі прислів'я та приказки упоряд. О. Пономарів ; авт. передм. В. Соколюк. – К. : Дніпро, 1985.

6. *Коломієць Л. В.* Концептуально-методологічні засади сучасного українсько-го поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) / Л. В. Коломієць. – К. : ВПЦ "Київський Університет", 2004.

7. *Микитенко Ю. О.* Сяйво Гіппокрени: З історії й типології українсько-грецьких літературних зв'язків / Ю. О. Микитенко. – К. : Видавничий дім "Все-світ", 2008. – 392 с.

8. *Мищук В. В.* Художній світ Нікоса Казандзакіса (проблеми естетики і поетики): автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1994.

9. *Нікос Казандзакіс*: пристрасть до свободи: Збірник наук. праць та перекладів / упоряд. А. О. Савенко. – К.: Логос, 2009.

10. Новогрецька література: антологія / упоряд. О. Д. Пономарів, Н. Ф. Клименко, С. Є. Перепльотчикова. – Київ : Вид-во "Українська енциклопедія" імені М. П. Бажана, 2008.

11. *Перепльотчикова С. Є.* Відображення ідіостилю Нікоса Казандзакіса в українських перекладах його творів / С. Є. Перепльотчикова // автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 2004.

12. *Савенко А. О.* Новогрецька фразеологія в українському художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів романів Н. Казандзакіса та С. Міривліса) / А. О. Савенко // автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 2006. – 18 с.

13. *Скуратівський В.* Київське літературне середовище 60–70-х рр. ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ua/lectures/2010/05/25/vskuratovskiy.html> ([актуальна дата]).

14. *Соколюк В. Г.* Мифологізм в творчестві Янниса Ріцоса: автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 1997.

15. *Столярова А. А.* Комунікативно-прагматичний вимір новогрецьких законодавчих документів (на матеріалі кримінального, кримінально-процесуального кодексів Греції та інших юридичних текстів): автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 2008. – 17 с.

16. *Столярова А. А.* Комунікативно-прагматичні аспекти новогрецького законодавчого тексту / А. А. Столярова. – Київ: Логос, 2011.

17. Українська елліністика. Зб. наук. праць. / Н. Ф. Клименко, О. Д. Пономарів, А. О. Савенко та ін. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010.

18. *Еко У.* Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / перевод. с итал. яз. А. Коваль. – Санкт-Петербург: Симпозиум, 2006. – 576 с.

19. *Rosenthal-Kamarinea Isidora.* Η Αντιπολεμική λογοτεχνία μετα τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο: Στρατής Μυριβήλης (Οι ομοιότητες ανάμεσα στα έργα: "Η Ζωή εν Τάφω" και "Ουδέν νεότερον από το Δυτικό Μέτωπον"// Folia Neohellenica, т. III., Amsterdam, 1981. – Σ. 104–124.

20. *Σεβτσένκο Γαράς. Πουήματα.* – Αθήνα, 1964. – 93 σ.

21. *Σταματίου Γ.* Ιστορικοί θεματικοί πυρήνες στα ελληνοκεντρικά μυθιστορήματα του Καζαντζάκη // Το μυθιστορηματικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη: Πρακτικά συμποσίου που διοργανώθηκε από τη Διεθνή Εταιρία Φίλων Νίκου Καζαντζάκη. – Αθήνα, 2003. – Σ.

Стаття надійшла до редакції 22.02.14

N. Klymenko, Doctor of Philology, prof.
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine),
A. Savenko, Associate Professor, Ph.D. in Linguistics

Prospects for Modern Greek Linguostylistics and Translation Studies in Ukraine

The article treats the history and present state of Greek linguostylistics and translation studies in Ukraine. The authors describe and analyze the process of accumulation of translated Modern Greek fiction texts in Ukraine, the gradual acquaintance of Ukrainian readers with the history of Modern Greek literature as well as scientific works on linguostylistic peculiarities of literary texts by Modern Greek authors (A. Biletsky, T. Chernyshova, V. Mishchuk, V. Sokoliuk, A. Savenko, O. Moisiyenko) and the monograph by A. Stolyarova treating theoretical issues related to translation of official documents.

The authors focus on the study of general principles of translation (A. Biletsky) and topical issues of Modern Greek to Ukrainian translation. They emphasize the need to analyze the achievements of Ukrainian to Modern Greek translation and to study its translational aspects within the bounds of contemporary scientific paradigms. These include issues in the field of comparative linguistics, problems related to the reconstruction of the idiosyncrasy of Greek authors in Ukrainian translations of their prosaic works (S. Perepliotchykova, A. Savenko) as well as separate fragments of Greek language picture of the world (N. Klymenko).

Special attention is paid to the conceptualization of fictional reality, the reconstruction of chronotopes of prosaic works, the continuity and transformation of concepts within the context of Modern and Ancient Greek literature (A. Savenko). Approaches to the study of intertextuality are examined, especially the issue of assimilation of speech genres and styles. Their evolution from ancient times until nowadays is viewed both within the limits of indivisible Greek literature and in the context of world literature.

The authors of the article stress the importance of examining linguostylistic issues taking into consideration the problems viewed in pragmatic and cognitive linguistics, intercultural communication, contrastive stylistics. They mention that Greek diglossia and its influence on the scientific style and the style of official documents have been studied by A. Savenko and A. Stolyarova while the perception of literary output of Greek authors in Ukraine and of Ukrainian writers in Greece has been analyzed by O. Ponomariv.

Key words: Greek linguostylistics in Ukraine, Modern Greek to Ukrainian and Ukrainian to Modern Greek translation, principles of translatology, intertextuality.

Н. Ф. Клименко, д-р филол. наук, проф.,
А. О. Савенко, канд. филол. наук, доц.

Перспективы развития неогреческих лингвостилистических и переводоведческих исследований в Украине

Данная статья посвящена состоянию неогреческих лингвостилистических и переводоведческих исследований в Украине. Очерчены этапы пополнения украинской литературы произведениями новогреческих авторов, осо-

бенности знакомства українського читача з новогрецькою літературою, процесами її становлення, а також творами, освітлюючими соціально-культурну проблематику і лінгвостилістичне своєобразие произведених сучасних грецьких письменників. Автори підкреслюють необхідність осмислення досягнень українсько-новогрецького перекладу, а також розгляду проблем в такому аспекті в контексті сучасних наукових парадигм: комунікативної лінгвістики, контрастивної стилістики, лінгвокогнітології.

Ключевые слова: українська неоелліністична лінгвостилістика, новогрецько-український переклад, українсько-новогрецький переклад, основи перекладознавства, інтертекстуальність.

Н. Ф. Клименко, д-р філол. наук, проф.,

А. О. Савенко, канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ НЕОЕЛЛІНІСТИЧНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ В УКРАЇНІ

У статті йдеться про стан неоелліністичних лінгвостилістичних та перекладацьких студій в Україні. Окреслено етапи нагромадження перекладів художньої літератури сучасної Греції в Україні, ознайомлення українського читача з процесом її становлення, працями, які висвітлювали лінгвостилістичні особливості творів сучасних грецьких письменників. Обґрунтовано нагальну потребу аналізу досягнень українсько-новогрецького перекладу, опрацювання перекладознавчих проблем цього напрямку в межах сучасних парадигм знання: комунікативної лінгвістики, контрастивної лінгвостилістики, лінгвокогнітології.

Ключові слова: українська елліністична лінгвостилістика, новогрецько-український, українсько-новогрецький переклад, засади перекладознавства, інтертекстуальність.

Лінгвістичне дослідження особливостей стилю новогрецьких майстрів художнього слова було пов'язане з процесом збагачення української літератури творами літераторів Еллади. Власне, лінгвостилістичними розвідками українська лінгвостилістика в грецькому контексті має свої традиції вивчення. Тривалий час вона була зосереджена на аналізі художнього слова. Такі були умови її зростання: необхідно було спочатку вивчити і уявити процес розвитку сучасної грецької літератури, досягнення її

бенности знакомства українського читача з новогрецькою літературою, процесами її становлення, а також творами, освітлюючими соціально-культурну проблематику і лінгвостилістичне своєобразие произведених сучасних грецьких письменників. Автори підкреслюють необхідність осмислення досягнень українсько-новогрецького перекладу, а також розгляду проблем в такому аспекті в контексті сучасних наукових парадигм: комунікативної лінгвістики, контрастивної стилістики, лінгвокогнітології.

Ключевые слова: українська неоелліністична лінгвостилістика, новогрецько-український переклад, українсько-новогрецький переклад, основи перекладознавства, інтертекстуальність.

Н. Ф. Клименко, д-р філол. наук, проф.,

А. О. Савенко, канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ НЕОЕЛЛІНІСТИЧНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ В УКРАЇНІ

У статті йдеться про стан неоелліністичних лінгвостилістичних та перекладацьких студій в Україні. Окреслено етапи нагромадження перекладів художньої літератури сучасної Греції в Україні, ознайомлення українського читача з процесом її становлення, працями, які висвітлювали лінгвостилістичні особливості творів сучасних грецьких письменників. Обґрунтовано нагальну потребу аналізу досягнень українсько-новогрецького перекладу, опрацювання перекладознавчих проблем цього напрямку в межах сучасних парадигм знання: комунікативної лінгвістики, контрастивної лінгвостилістики, лінгвокогнітології.

Ключові слова: українська елліністична лінгвостилістика, новогрецько-український, українсько-новогрецький переклад, засади перекладознавства, інтертекстуальність.

Лінгвістичне дослідження особливостей стилю новогрецьких майстрів художнього слова було пов'язане з процесом збагачення української літератури творами літераторів Еллади. Власне, лінгвостилістичними розвідками українська лінгвостилістика в грецькому контексті має свої традиції вивчення. Тривалий час вона була зосереджена на аналізі художнього слова. Такі були умови її зростання: необхідно було спочатку вивчити і увияти процес розвитку сучасної грецької літератури, досягнення її

найяскравіших представників і познайомити з ними українського читача. Над цим працювали А. О. Білецький і Т. М. Чернишова, їхні учні. Вони писали про багатьох письменників Греції, торкаючись принагідно ідіостилю того чи іншого з них. Детальніше лінгвостилістичні особливості деяких грецьких поетів (Яніса Рицоса) та прозаїків (Нікоса Казандзакіса) досліджували випускники КНУ ім. Тараса Шевченка Віктор Соколюк та Віктор Мішук у своїх кандидатських дисертаціях: "Міфологізм у творчості Яніса Рицоса" [Соколюк 1997] та "Художній світ Нікоса Казандзакіса (проблеми естетики і поетики)" [Мішук 1994].

Зростання кількості художніх творів новогрецької літератури, перекладених українською мовою, уможливило подальший розвиток лінгвістики грецького тексту, новогрецько-українського напрямку перекладу та зіставної стилістики. Зокрема, статтю проф. Є. А. Карпіловської "Українські та грецькі пісні" присвячено зіставному вивченню клефтських пісень у Греції та козацьких в Україні у XVI–XVIII століттях, коли обидва народи боролися проти османів [Українська елліністика 2010, 422–432]. У цих піснях вражає близькість художнього висвітлення двома народами схожої тематики, подібність у їхньому світосприйнятті, схожість у ритмічній організації грецьких та українських народних пісень. У статті розкрито спільні мотиви пісень: віщого сну, смерті – одруження та символи: птахів як посередників між надприродними силами і людьми тощо.

Мовностилістичні особливості грецького тексту реклами описує С. Є. Переплотчикова в межах парадигм дискурсології [Українська елліністика 2010, 432–436]. Предметом вивчення стають спеціальні мови. Своєрідність використання юридичних термінів у текстах грецького кримінального законодавства, вплив катаревуси на мову сучасних грецьких процесуальних документів аналізує А. А. Столярова з позицій комунікативно-прагматичної лінгвістики [Столярова 2008]. Також у межах лінгвістики тексту працює Л. М. Глущенко, що досліджує композиційні особливості новогрецького роману, наприклад, використання художніх порівнянь як текстотворчого елементу роману Н. Казандзакіса "Христа розпинають знову". Дослідниця демонструє, як за допомогою порівнянь автор формує характерологічну структуру персонажів

твору. Художні порівняння допомагають Казандзакісу встановити контакт із читачем, апелюючи до його досвіду та знань, які можуть збігатися або не збігатися з авторськими, що і слугувати-ме підставою для активізації читацької уваги [Нікос Казандзакіс: пристрась до свободи 2009, 38–42].

Можна стверджувати, що до останнього часу проблематика неоелліністичних лінгвостилістичних студій скеровувалася прикладними проблемами перекладацької практики в царині українсько-новогрецької міжкультурної комунікації. Як уже було згадано, пальму першості в цій площині мають А. О. Білецький і Т. М. Чернишова. Вони належать до тих учених, хто в Україні прокладав шляхи українсько-грецьких літературних взаємин, організовував їх, популяризуючи українську літературу в Греції, а новогрецьку в Україні. Завдяки їхнім зусиллям у Греції опубліковано "Кобзар" Тараса Шевченка [Σεβτσένκο 1964], переклад якого виконано за підрядниками, зробленими українськими елліністами, підготовлено підрядники перекладів деяких творів Івана Франка та Лесі Українки з нотатками про особи та творчій шлях авторів. І сьогодні можна з певністю сказати, що український читач має уявлення про розвиток новогрецької літератури, значною мірою завдяки організаторській та перекладацькій роботі А. О. Білецького і Т. М. Чернишової. Так, прозу авторів Греції й Кіпру репрезентують українські переклади, надруковані як в окремих виданнях, так і в жанрових збірках. Великі прозові твори представлено насамперед романами Н. Казандзакіса "Христа розпинають знову", "Капітан Михаліс (свобода або смерть!)", "Кумедні й лихі пригоди Алексиса Зорбаса", "У Кноському палаці" та "Александр Македонський". Специфікою деяких видань було те, що над перекладом працювали тандеми, які склалися з перекладача та носія мови, наприклад, переклад роману Н. Казандзакіса "Капітан Михаліс (Свобода або смерть)" виконали І. С. Гречанівський разом з Янісом та Вікторією Мочосами.

Перші українськомовні переклади творів грецьких письменників з'являються на сторінках журналу "Всесвіт" у 60-их роках ХХ століття, а пізніше як окремі видання у видавництвах "Веселка" та "Дніпро", короткий бібліографічний опис чого представлено в збірнику "Новогрецька література. Антологія" [Ки-

їв 2008]. Це перше в Україні видання, що знайомить українського читача з новогрецькою літературою в її розвитку – від XIV століття, коли з'явився пізньовізантійський твір "Жартівлива оповідь про чотириногих звірів", до сучасного нам періоду. В ньому представлено основні напрями розвою новогрецької літератури, подано переклади поетичних і прозових творів з добробку декотрих представників іонійської школи, куди входив засновник новогрецької літератури Діонісіос Соломос і Андреас Кальвос. Стару атенську школу, яку ще називають романтичною, представлено творами Александра Рангавіса, нову атенську школу репрезентовано перекладами творів Яніса Психариса, Костиса Паламаса, Лоренцоса Мавіліса. Антологія знайомить українського читача також з творами представників психологічного натуралізму – Александра Пападіямандиса, Георгіоса Візіноса, символістів – Константиноса Кавафіса, Ангелоса Сикеліяноса, Костаса Каріотакіса, реалістів – Костаса Варналіса, Нікоса Казандзакіса, та авторів, об'єднаних під назвою "покоління 1930-их років", до яких належать два лауреати Нобелівської премії – Йоргос Сеферис та Одисеас Елітис, лауреат Міжнародної премії миру Яніс Ріцос, Стратис Міривіліс, Іліас Венезис, Михаліс Карагацис, Галатія Казандзакі. В антології можна також ознайомитися з деякими творами грецьких сюрреалістів – Андреаса Ембірикоса, Нікоса Енгонопулоса, а також представників повоєнного покоління – Нікоса ПарAPERIKліса, Костаса Кодзяса, Антоніса Самаракіса, Еллі Алексіу, Дидо Сотиріу, Василіса Василікоса, Спіроса Пласковітиса, Костаса Тахциса, Костаса Валетаса, Тасоса Лівадитиса, Алкі Зеї, Костаса Асимакопулоса, Стратиса Димитріу.

Переклади здійснили такі видатні майстри слова як Андрій Білецький, Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Олександр Пономарів, Василь Степаненко, Анатолій Чердаклі, Тетяна Чернишова, а також Ірина Бетко, Євген Конопатський, Яніс та Вікторія Мочоси, Віктор Соколюк, Володимир Шкуров і представники молодшого покоління елліністів – Олеся Мойсієнко, Світлана Перепльотчикова, Таїсія Пушкар, Андрій Савенко.

Окремо слід відзначити інтерес перекладачів-неоелліністів до етнографічної проблематики. В контексті досліджень малих фольклорних жанрів Олександр Пономарів підготував перекла-

дну збірку "Грецькі прислів'я та приказки", що вийшла у видавництві "Дніпро" в серії "Мудрість народна" з передмовою В. Соколюка [Київ 1985]. Нині головний інтерес зосереджено навколо етнографічної спадщини греків України: укладання збірок з текстами румейської усної народної творчості, їхній аналіз та порівняння зі східнослов'янським та димотичним етнографічним матеріалом.

На ниві здійснених перекладів з новогрецької мови розвивається критика новогрецько-українського перекладу. За цією тематикою захистили кандидатські дисертації С. Є. Перепльотчикова "Відображення ідіостилю Н. Казандзакіса в українських перекладах його творів" [Перепльотчикова 2004] та А. О. Савенко "Новогрецька фразеологія та її відтворення в українських перекладах романів Н. Казандзакіса та С. Міривіліса" [Савенко 2006]. Деякі праці цього напрямку представлено в шостому розділі колективної монографії "Української елліністики", зокрема, висвітлено труднощі перекладу грецьких фразеологічних зворотів в українських текстах, особливості відтворення ідіостилю Нікоса Казандзакіса в українських перекладах [Українська елліністика 2010, 572–587]. Не оминули дослідники проблеми інтертекстуальності в аспекті перекладу прозового твору. У статті проф. О. Д. Пономаріва проаналізовано успіхи та невдачі перекладів творів Тараса Шевченка новогрецькою мовою на основі збірки "Ταράς Σεβτσέβκο. Ποίηματα" [Αθήνα 1964].

Вивчення різних аспектів міжкультурної комунікації, якою є переклад, неможливе без аналізу середовища, в якому формувалась творча особистість перекладача, чому іноді надають недостатньо уваги перекладознавці, вважаючи, що доперекладацька фаза є явищем супровідним, до якого важко наблизитися досліднику за винятком деяких щасливих збігів авторефлексії перекладача, розгляду ним шляхів досягнення своїх результатів. Значення доперекладацької фази залежить від типу тексту та самої його рецепції. В контексті перекладу художнього твору значення згаданої фази неабияк зростає. Прикладом такої авторефлексії є дослідження питань перекладу та перекладності, що належить видатному письменникові сучасності Умберто Еко. Більша частина його праці спирається на аналітичний виклад

емпіричного досвіду роботи автора як перекладача або (що набагато важливіше) як автора-консультанта / експерта, котрий розглядає з перекладачем можливості перекладу власного твору [Эко 2006]. У контексті аналізу українського художнього перекладу творів новогрецької літератури доцільно докладніше вивчити авторефлексивний підхід на матеріалі перекладів, автори яких належать до гуртка "Білецького – Чернишової". Ми віддаємо перевагу терміну *гурток*, а не *школа*, з огляду на те, що в часовому плані перекладацька діяльність, пов'язана з цариною новогрецької літератури, не є безперервною, що означало б певну спадковість творчих підходів та поглядів. Загалом, якщо говорити про грецький переклад на Україні в ХХ столітті, є сенс виділяти два ареали, в яких формувалось середовище, зацікавлене в трансляції грецького художнього слова різних епох та було об'єднане певними принципами та світоглядними позиціями: Київсько-Харківський та Львівський. Ось, зокрема, як описує відповідне київське середовище, один з його безпосередніх учасників Вадим Скуратівський: "... Це (йдеться про А. О. Білецького і Т. М. Чернишову) були люди неймовірної культури. Річ у тім, що – з одного боку тогочасний тяжкий світ, а з другого боку вони безперестану працювали над собою і знали в своїй царині неймовірно багато. Андрій Олександрович міг перекладати з 50–60-и мов, включаючи екзотичні мови. Тетяна Миколаївна викладала в університеті і латину, і старогрецьку, і новогрецьку [...] ... зрештою довкола них з'являється кілька десятків і обдарованих, і просто добрих молодих людей, котрих цікавила якась альтернативна культура." [Скуратівський 2010].

До згаданого гуртка, окрім самих Білецького і Чернишової, входили такі перекладачі новогрецької літератури, як І. Бетко, І. Драч, Н. Клименко, Є. Конопацький, Ю. Микитенко, О. Пономарів, В. Соколюк, В. Степаненко, В. Шкуров, А. Чердаклі. Інтенсивне культурне життя гуртківців сприяло розвитку своєрідних перекладацьких "агонів", до яких у тій чи іншій формі долучались і самі метри. Це дозволяє висловити думку про існування певної цілісної концепції щодо проблем перекладу творів з грецької мови, сформованої засновниками гуртка та успадкованої й переданої їхніми послідовниками. Наприклад, грецька

дослідниця О. Селеку подає уривок з інтерв'ю А. О. Білецького під час його першого перебування в Греції, надрукованого в газеті "Неа": "Цього року в Радянському Союзі буде видано багато творів грецьких письменників. Наразі перекладаються як російською, так і багатьма мовами народів СРСР такі твори: вибране поета Костаса Варналіса, антологія грецьких народних пісень, оповідання Катифориса, Лудеміса, Міривіліса, Алексіу, Венезиса, Луліса, Ротаса, Папаперикліса, Циркаса, Вутираса, Галану, Касдагліса та інших. Уже завершено переклад поезій Рицоса, які увійдуть у серію "*Зарубіжні поети*". Українською перекладено роман Казандзакіса "*Христа розпинають знову*". В наших університетах існують окремі відділення класичної філології. Крім того, діють студентські гуртки шанувальників грецької культури. Проте, якщо давньогрецьку культуру, твори античної літератури радянські люди вивчають ще зі шкільної парти, сучасних грецьких письменників вони починають відкривати для себе лише зараз...". Реагуючи на коментарі журналістів про те, що більшість зі згаданих письменників поділяють ліві політичні погляди, А. О. Білецький зазначає, що існує план, що вже починає втілюватися в життя, познайомити радянський читацький загал з усіма визначними грецькими письменниками сучасності. "Звичайно, – зазначає професор Білецький, – згаданий перелік письменників не є ані вичерпним, ані цілком задовільним. Вибір творів для перекладу не обов'язково визначається політичними уподобаннями авторів" [Білецький 2012, 758–759]. Відтак, до настанов перед вибором твору для перекладу, якими керувався гурток, можна віднести: 1) постать літератора, його участь у літературному житті країни, особисті контакти (Е. Алексіу, Я. Рицос, К. Асимакопулос, Т. Лівадитис); 2) популярність твору за межами батьківщини (доступність та актуальність тем та проблем, естетична цінність з погляду іноземця); 3) ідіоетнічна специфічність (актуальність тем, естетична цінність з погляду носія етнічної свідомості); 4) функціональність тексту та його проблематики в національному середовищі мови перекладу. Аналіз перекладів самого Андрія Олександровича та його учнів дозволяють зробити висновок про такі основні постулати гуртка:

1) Перекладу має передувати глибоке вивчення культурно-історичного фону оригінального твору для максимального збереження його дискурсивного простору, особливо, стилістичних реєстрів, відтворення етнокультурної специфіки. Твердження, висловлене в передмові до перекладу Геродотової "Історії": "В пропонованому перекладі не було прагнення усунути названі характерні риси (розмовний наратив, який Андрій Олександрович називає "колоквіальним стилем") Геродотової мови" [Геродот 1993, 12]. Існує тенденція вбачати у такому підході перекладознавчий формалізм (наприклад, А. Перепадя цитує слова В. Скуратівського: "Шкода, що ви не знаєте грецької. От у такій стилістиці, як Ваша, треба було перекласти Геродота" [Глібчук 2007]). Однак, на наш погляд, підхід А. Білецького був викликаний пошуком відповідної мовної форми, яка опиралася б неминучій модернізації тексту, була б його "герменевтичним прочитанням", надзавданням якого є введення читача в чужий йому контекст епохи. Наполегливе відтворення "колоквіальності" А. Білецьким можна пояснити намаганням конструювати втрачену в інших перекладах стильову своєрідність оригіналу, що полягала, насамперед, в симбіозі техніки художнього та наукового мовлення, коли "онтологічна неупередженість" опису та первинного аналізу певного матеріалу органічно перепліталася з художнім "оповіданням", яке ставало виключно фактом тексту. Зрозуміло, перекладацька інтерпретація А. О. Білецького може сприйматися, як така, що псує художній бік "Історій", однак з погляду передачі "духу і букви" тексту це безперечно був сміливий та потрібний експеримент.

2) Ознайомлення читачів України з літературним процесом у Греції через вибіркового переклад "показових" творів кожного періоду. Супровід кожного художнього твору розширеним коментарем, що стосується місця його автора в літературному, суспільно-політичному житті країни, особливостей його ідіостилію, вираження світоглядних позицій в творчості автора.

3) Дотримання герменевтико-онтологічного підходу до перекладу художнього твору, яке полягає в тому, щоб "змусити" оригінал "говорити за себе" мовою перекладу, "вірності об'єкту інтерпретації (дискурсу оригіналу) як іншому, не тотожному

суб'єктові інтерпретації (перекладачеві-інтерпретатору)" [Коломієць 2004, 66]. В перекладі Геродота таке завдання було вирішено за допомогою розробки системи відтворення античного колориту на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях: відтворення давньогрецької фонетики та пристосування іменників-оказіоналізмів до особливостей української морфології, наприклад, Теби, Айгіна, Ахілес, анаксириди, басілевс, теменос, медімн, промандіс тощо; наслідування розмовності геродотового нарративу із збереженням різних вставних конструкцій-тлумачень або комунікативних конекторів, що обтяжують, уповільнюють оповідь, але відтворюють характерну античну "непоспішність" епічного претерита. Зі схожою герменевтичною "еллінізацією" перекладів так чи інакше ми зустрічаємось у всіх перекладах гуртківців. Принципи онтологічно-герменевтичного перекладу найбільше витримані, на наш погляд, у перекладах романів "Кумедні й лихі пригоди Алексиса Зорбаса" А. Чердаклі та "Життя в могилі" й "Дерево, що танцює" О. Пономарева.

Під час підготовчої фази перекладачеві насамперед слід проаналізувати гіпотетичне місце оригіналу в лінгвокультурі мови перекладу. Це передбачає вивчення: 1) контекстуальних елементів питомої лінгвокультури, відображених в оригіналі; 2) соціокультурного середовища, в якому породжувався текст і в якому він почав своє існування; 3) естетичних домінант тексту та проектування їхнього сприйняття в цільовій лінгвокультурі (наприклад, проблема міфологізації поетичного простору Й. Сеферисом); 4) визначення корекцій перекладацького лексу для вибору еквіфункціональної, гетерофункціональної або гомологічної перекладацької методи. Для цього перекладач повинен: 1) безперервно знайомитися з перекладеними текстами (техніка і мова), вдосконалювати редакторські навички, порівнюючи фрагмент оригіналу з фрагментом чужомовного тексту, працювати не просто з текстом, але текстом, зануреним в епоху, і власне "занурювання" свого тексту в культурну ситуацію сучасної перекладачеві епохи; 2) брати участь (активну / пасивну) в літературних дискусіях свого часу, відображені, зокрема в працях українських та російських перекладачів С. Ільїнської, І. Ковальової, О. Пономаріва; 3) досліджувати текст філологічно (встановити обсяг та потреби коментування, визначити потрібні до-

відкові джерела посилань, ознайомитися з обсягом філологічної літератури і дібрати джерела для опрацювання з урахуванням проблем, що ймовірно можуть виникнути: образність та її система, засоби виразності та їхнє функціонування, особливості структури тексту (наприклад, деформація романної форми в Н. Казандзакіса), явище інтертекстуальності та її витoki (наприклад, конструювання суголося текстів Й. Сефериса та Еврипіда) тощо. Доцільність окресленого вище планування можна проілюструвати на прикладі перекладу українською мовою творів "Капітан Михаліс (свобода або смерть!)" і "Кумедні й лихі пригоди Алексиса Зорбаса" Н. Казандзакіса та "Життя в могилі" С. Міривіліса. Вибір названих романів С. Міривіліса та Н. Казандзакіса для перекладу зумовлений тим, що ці твори об'єднані кількома, суттєвими з погляду аналізу дискурсу міжкультурної комунікації, моментами: спільний дієгетичний хронотоп; схожі історико-політичні та культурні обставини написання текстів; схожі біографічні передумови написання текстів (належність до однакового літературного періоду, втім, часткова, з боку Н. Казандзакіса). Усі три романи описують спільний дієгетичний світ (острівна Греція (о. Крит, о. Лесбос), Північна Греція (Македонія, Фракія, Епір), а їхні автори за походженням є острів'янами, що, на наш погляд, могло мати вплив на процес формування їхніх особистостей, зокрема, індивідуальних мовно-концептуальних картин світу, що в свою чергу впливало на формування певних текстів цих мовців. Усі три романи описують спільний дієгетичний час (приблизно сорок років) від останнього критського повстання 1889-го року (дослідники казандзакісового історизму схильні вважати саме його реальним тлом подій роману "Капітан Михаліс", підкреслюючи, що текст є проекцією усіх трьох критських повстань [Σταυρατίου 2003, 65–70]) до встановлення диктатури генерала Метаксаса (1934 р.). Тексти романів написано фактично в межах єдиного періоду 1914–1949 років, центр якого припадає на міжвоєнну добу (20–40-і роки), а, отже, можуть розглядатися як наслідки спільних дискурсивних практик суспільства ("Жвм": рік написання – з 1917 / 18 по 1924; рік першого видання 1924; "КйпАЗ" – рік написання: з 1941 по 1943, рік видання – 1946; "КМ": рік написання новелістичного прототипу сюжету, оповідання "Капітан Ельяс", 1928, тексту

роману – 2 пол. 40-их років, рік видання – 1950). Тут звичайно ми суперечимо усталеним в історіографії новітньої Греції поглядам: період становлення грецької територіальної цілісності, першої світової війни, міжвоєнний період, друга світова та громадянська війни. Однак романи настільки збігаються в тематичному та ідеологічному планах, що це дає підстави вважати їх такими, що мають спільну дискурсивність. Відтак одним із завдань є дослідити відображення цієї дискурсивної спільності (насамперед, у площині дискурсивно маркованих мовних одиниць) в українських перекладах.

Спільним є вибір обома мовцями наративних технік авторського письма (мемуаристична нарація, що поєднує дієгетичний хронотоп з реальними біографічними фактами, ускладнена в той чи інший спосіб). Тип авторського письма впливає на вибір / створення певного комплексу мовних засобів, що, як правило, походять з різних мовленнєво-жанрових реєстрів. Найближче за типом авторського письма стоять "КїлпАЗ" Н. Казандзакіса та "ЖвМ" С. Міривіліса. Обидва тексти написані у вигляді мемуарного наративу, різниця лише у тому, що наратив у Н. Казандзакіса прямий (особа наратора і автора збігаються, але структура нарації ускладнена присутністю дієгетичного наратора – Зорбас). У С. Міривіліса – наратив опосередкований (особи наратора і автора різні, що текстово виділяється). Спільні риси щодо техніки виконання мають "КМ" Н. Казандзакіса та "ЖвМ" С. Міривіліса. Обидва тексти є своєрідними трансформаціями менших, ядерних текстів, які належали до жанрового типу новели ("КМ" – "Капітан Ельяс", Париж, 1928, "ЖвМ" – низка новел та репортажів із фронту, зроблених для місцевої мітиленської газети, а також особисті щоденникові записи періоду 1917–1918 років). Якщо між часом написання "первинного" тексту "КМ", в якому було задано тип головного героя і основні ідейно-тематичні засади, минуло приблизно двадцять років, то в "ЖвМ" цей проміжок менший (близько шести років), однак остаточний текст роману (7-е видання 1955-го року) зазнає не менш, ніж чотири суттєві "перегляди", що впливають на його ідейно-тематичну та формальну (мовну) площину, зокрема, у вигляді геометричної прогресії збільшується кількість інтертекстуальних елементів, які пов'язують твір з іншими європейськими антивоєн-

ними творами доби, насамперед, з творчістю Е. М. Ремарка [Rosenthal-Kamarinea Bochum 1981, 104–124]. Останній пункт є надзвичайно важливим з погляду перекладознавства, оскільки вказує на наявність у дискурсі свідомо внесених системних змін, які варто так само системно відображати у перекладі та супутньому коментуванні (зноски та післятекстові коментарі).

Актуальним питанням нинішнього етапу перекладознавчих студій в Україні є дослідження перекладів літературних творів, виконаних румейським діалектом новогрецької мови, ініційованих зокрема підтримкою мовнокультурних ініціатив румейської інтелігенції півдня України з боку проф. А. Білецького. Перекладацька діяльність українських греків розвивалася в контексті їхніх змагань за збереження національної ідентичності в складних умовах культурної уніфікації, притаманної радянській дійсності, і охоплює порівняно невеликий період 60–70-их років. Цікаво відзначити, що явище перекладу можна сміливо розглядати як ознаку перспектив розвитку діалекту: можливості поповнення його лексичного складу, активізації словотвірних моделей та розширення мовленнєво-жанрової номенклатури, що стало б стимулом розширення сфери користування ним як засобом комунікації. Самий переклад знакових літературних творів був свідченням на користь румейки в дискусії, що з 30-их років точилася в середовищі українських греків стосовно того, яку мовну форму використовувати в освітній, культурній та соціальній сфері: димотику метрополії чи місцевий діалект? Відтак дослідження румейських перекладів творів Т. Шевченка та "Слова о полку Ігоревім" є органічним додатком до комплексного перекладознавчого аналізу перекладу новогрецькою україномовних текстів. Перші кроки в цьому напрямі було вже зроблено, насамперед з появою перекладених новогрецькою мовою вибраних творів класиків української літератури: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка (за свідченнями учнів А. О. Білецького, він робив підрядні переклади деяких творів останніх авторів). Перша спроба перекладу румейською відбулася в 30-их років колективом авторів, до якого входили А. Шапурма, Г. Костоправ, А. Димітріу, В. Галла. Окремі розвідки цієї проблеми зосереджено насамперед на висвітленні мож-

ливих літературних впливів доробку українських митців (насамперед Тараса Шевченка) на поетику румейських літераторів, цілковито оминаючи лінгвостилістичний аспект проблеми (передусім через те, що порівнюються російсько- або українськомовні переклади творів румейських авторів, а не власне оригінали). Висвітлення власне перекладів творів слов'янських літератур румейськими перекладачами ще не було досліджено.

Вивченню грецько-українських літературних взаємин та рецепції української літератури в Греції присвячено статтю Ю. Микитенка "Шляхом українського Прометея: Шевченко в Греції" [Микитенко 2008, 301–321], в якій головну увагу зосереджено на перекладах "відкриття" Т. Шевченка в новій Елладі. Дослідник висвітлює діяльність гуртка "Білецького-Чернишової" у підготовці підрядника поезії Т. Шевченка на прохання Е. Алексіу, а також аналізує лінгвостилістичні особливості перекладів Я. Рицоса.

Деякі праці українських неоелліністів присвячено розгляду явища новогрецької диглосії та ситуації внутрішнього (ендомовного) перекладу. Використання елементів катаревуси в функціональному офіційно-діловому стилі в контексті явища т. зв. "внутрішньомовного перекладу" вивчає А. А. Столярова, приділяючи окрему увагу перекладацьким засадам формування новогрецького юридичного дискурсу [Столярова 2011]. Дослідниця показує, як в умовах усталення димотики в статусі державної мови в спеціальних текстах, зокрема юридичних, вона (димотика) запозичує терміни з катаревуси і це обмежує приплив запозичень з інших мов у підмову офіційно-ділового стилю. Деякі аспекти внутрішнього перекладу творів давньогрецького письменства (на матеріалі перекладів творів Платона в перекладі П. Купіториса) вивчає Л. Глущенко [Глущенко 2010, 82–93].

Серед інших актуальних завдань новогрецько-українського художнього перекладу слід відзначити: 1) формування принципів відтворення ритміко-мелодійних структур поетичного тексту, збереження в перекладі звукового символізму оригіналу та способи його компенсації, виходячи з можливостей української фонологічної системи; 2) випрацювання засад, що лежать в основі перекладацьких стратегій відтворення художніх домінант тексту, насамперед відтворювальне конструювання концептосфери оригіналу в перекладі з урахуванням використаних засобів мови оригі-

налу, що вимагає проведення контрастивних досліджень лексичної та граматичної систем української та новогрецької мов (наприклад, відтворення в новогрецькому перекладі граматичних категорій виду та лексико-граматичної категорії роду дієслівної дії предикативних структур з урахуванням виконуваної ними художньо-естетичної функції); 3) визначення критеріїв та методик відтворення жанрологічної системи новогрецького тексту з урахуванням їхніх комунікативно-прагматичних функцій та генологічних моделей української мови; 4) вироблення принципів системної рецепції в перекладі ідіостильової специфіки оригіналу.

UDC 81'25(091):821.111(73):821.161.2].09"192/193"

L. Kolomiyets, Doctor of Philology, Professor
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

**TRANSLATION ENGAGEMENT IN NATIONAL
RENAISSANCE POLICIES: A SURVEY
OF ENGLISH-TO-UKRAINIAN LITERARY
TRANSLATIONS OF AMERICAN
AND CANADIAN AUTHORS IN THE 1920s-30s**

The article pioneers a survey of the translations of literary works by American and Canadian authors published in the 1920s-30s. English-to-Ukrainian translations constituted a substantial part of the literature translated into Ukrainian in the twenty-year interwar period both in Central-Eastern and Western Ukraine, and the bulk of translations from dozens of languages at that time testified to the vim and vigor of the Ukrainian national and cultural revival. Although the exact reasons for choosing the source texts and languages for translation were quite different, ones just for Russian-language and others for English-language authors, the common goal was the enrichment and flourishing of the target Ukrainian language and culture.

Key words: *American and Canadian authors, English-to-Ukrainian literary translation, national renaissance.*

In order to create an authentic view of the role of literary translation in the socio-cultural polysystem of contemporary Ukraine, it is important to give insight into its role throughout the